

alatt adassa át Önöknek a doktori gyűrűt. Az Önök megítélésében és értékelésében nem a lelki feltételeiket pszichometrikus módszerekkel mérő gondolkodás volt a döntő, hanem közép- és főiskolai tanáraiknak az Önök személyiségébe való ösztönszerű intuitív beleélése, alapos és finom emberismerete, az a lelki transzpozíció, mely szeretettel figyelte az Önök értelmi megnyilvánulásait, akaratuk erejét, kutató hajlamaikat, egész egyéniségüket. Későbbi pályájuk túlnyomóan igazolja volt tanáraiknak Önökről megszerkesztett lelki rajzát: a tőlük lelkiismeretesen végzett értékelés, vagyis az Önök iskolai és egyetemi sikere az életben való sikernek is biztosítéka volt.

Boldog vagyok, hogy a magyar szellemi arisztokráciát (itt valóban a *οἱ ἀριστοὶ*-nak „legjobb” értelme van) a mai jubileum alkalmából az Alma Mater nevében a legmelegebben köszönhetem s a díszgyűlést tisztelettel megnyithatom.

KORNIS GYULA.

A KÜLPOLITIKAI NEVELÉS KÉRDÉSEI.*

A nemzeteknek egyik célja mindenkor az, hogy önéletüket és boldogulásukat a többi nemzetek között biztosítsák; legfőbb feladatuk pedig az, hogy e célt alkalmas módon és eszközökkel elérni törekedjenek. Ennek a célnak követésében és ennek a feladatnak teljesítésében őseink nemes példával jártak elől, mert a magyar nemzet megmaradását nehéz időkben és válságos helyzetekben olyan erővel szemben is biztosították, melyek az ő erőiket messze túlhaladták. A nyugati és keleti hatalmak, a német, görög és török ellen folytatott évszázados küzdelmekben a magyar nemzet nemcsak nem pusztult el, hanem arra is képes volt, hogy bár megfogyott erővel, de újból életre kelve és újból erőre kapva osztatlanul megmaradjon és a határaitól befogott területeket későbbi nemzedékekre hagyja örökül.

Bár idegen származású királyai az utolsó századok folyamán egyéb országokon is uralkodtak, a magyar nemzet alattuk is megővta alkotmányos szabadságát és kormányzati függetlenségét. Jogrendszere a Habsburgok alatt a történelmi alkotmány ismeretén és az egyéni jogok védelmén épült fel. Régi országgyűléseink vitái a nemzet sérelmei körül forogtak; a király idegen kormányának a magyar nemzethez való viszonya lassankint a sérelmek és engedmények harcában tükröződött. Ebben az időben az volt a politikai nevelés célja, hogy kiképzést adjon abban a magyar államjogban, melynek gyakorlati alkalmazásában a nemzet az idegen kormányzat túlkapásai ellen keresett védelmet.

* A Magyar Paedagogiai Társaság 1935 május 18-i ülésén tartott felolvasás.

A törvényes ellenállásnak ebből a harcából Széchenyi István gróf emelte ki a nemzetet és keresett szélesebb alapot a magyar politika részére. Az a nagy különbség, amely közötté és a sérelmeket hangoztató ellenzék között megállapítható, nem volt egyéb, mint a védekező és az alkotni kívánó, a konzerváló és a haladó irányzatok közötti különbség. Ennek megfelelően az a politikai nevelés, amelyet Széchenyi a nemzet elé tűzött, nem elégedett meg a régi magyar államjog kereteinek formai megtartásával, hanem kellő reformok útján a nemzetet arra kívánta képessé tenni, hogy szellemi és anyagi felkészültségével a művelt nemzetek társaságának erős és értékes, ható és működő tagjává lehessen. Ehhez a buzdítást külföldi utazásai alatt szerzett tapasztalataiból, a nemzetek összehasonlításából merítette. Külföldön tett megfigyelései páratlanul értékes útmutatást adtak a magyar nemzetnek, és nem egyszer megkísérelték, hogy azokból kalauzt állítsanak össze s azt a közéletben szereplő minden magyar vezérfonálnak és tanácsadónak tekintse.

Az önmagában élő, szabadságát és jogait idegen uralom és hatások ellen védelmező, az ellenállás szűkebb keretei között vergődő magyar közélet falain hosszú idő után ő ütött először rést, melyen át levegő és napfény áradt be és a nemzetnek azokban az életszerveiben indította meg ismét a vérkeringést, melyeket a külvilágtól való hosszú elzárkózás vértelenekké, működésre képtelenné tett. Az ő szemében a sérelmi politikát űző ellenzék mentéje jó volt arra, hogy a magyart az idegen divattal szemben konzerválja, de ő maga polgári ruhát öltött, hogy szabadon mozoghasson a polgárosult nemzetek társaságában, és a polgárosodás útján a magyar nemzet számára is lehetővé tegye az érvényesülést. Csak kevesen vették észre, hogy az ő felfogása főként abban tért el a korabeli nemzedékek felfogásától, hogy elszigetelés és elsovadás helyett a nemzetek társaságába való bekapcsolódást hirdette. Talán összes követelései között a legszembevetőbb a társulási, együttműködési érzék fejlesztésére irányuló követelése volt. Nagy súlyt helyezett erre, mert úgy látta, hogy ennek hiánya volt az, ami a nemzetet a világtól elszigetelt, maradi életre kárhóztatta. Pedig Széchenyinek éppen ez az eszméje volt a nemzet külpolitikai öntudatra való ébredésének alapja. Akik a káros idegen hatások elől mereven elzárkóztak, hosszú idő után alig vették észre a nemzetek harcába való bekapcsolódás szükségét és előnyeit. Széchenyi szemei előtt viszont állandóan az az aggodalom lebegett, hogy a túlzott elzárkózás a maradiságnak és nem a haladásnak, az elfeledésnek és nem az érvényesülésnek útjára, ezen az úton pedig a nemzetek életéből való kikapcsolódás, a sorvadás és lassú halál felé vezet. Azt az átkot, amely a szűk falak közé szorított magyar társadalom erőit egymás ellen fordította, Széchenyi főként annak tulajdonította, hogy az érvényesülés szabályozójaként nem a társulás-

nak, hanem a megoszlásnak szervei fejlődtek ki. Emezeket azonban a nemzetközi életbe való bekapcsolódás azért nem engedte volna kifejlődni, mert az érvényesülni akaró nemzet egy tagját sem nélkülözheti és mert a vele szembenálló idegen erők zárt frontjával szemben egyik harcosát sem áldozhatja fel. A nemzetek harca olyan együttműködés alapján történik, melyben a nemzetek belső erőiket kifelé összefogva érvényesítik.

Azért követelte Széchenyi a szociális érzék fejlesztését, mert felfogása szerint csak a belsőleg egységes nemzet harcát kíséri siker a nemzetek társaságában is. Azért sürgette a meg egyezést a magyarországi nemzetiségekkel is, hogy azok erőiket a magyarsággal egyesítsék és ellentétes erők a történelmi magyar nemzet egységét meg ne bontsák. A nemzetközi életből való kikapcsolódás folytán előállott krónikus ellentétek helyett azért fordította kortársainak figyelmét pozitív alkotások felé, amelyek ma is megvannak. Ma is Széchenyi hídján járunk, ma is az ő hajói futnak a Dunán és minden, amit alkotott, napjainkig a nemzet javát szolgálja. Maga sem tudta, mikor lesz készen mindazzal, amibe lázas munkával belefogott, pedig még mindig hátra volt az, hogy európai színvonalra emelendő nemzetét az európai nemzetek társaságába bevezesse.

Széchenyi csak az utat mutatta meg arrafelé, amerre a fiatal Magyarország vezetői 1848-ban az elszigeteltség hátrányaival, fiatal erővel, de tapasztalatlanul megindultak. Ezért fogadták őket olyan érdeklődéssel, amilyen ismeretlen jövevényeknek szokott jutni. Senki sem tudta, honnan jöttek és hová mentek. Külügyminisztériumot állítottak, mely a külügyekkel nem foglalkozott; nagykövetekeket küldöttek azoknak nevében, akiknek követküldési joguk sem volt, oda, hol még követek sem voltak; mindenütt századok óta megállapodott rendbe és kialakult gyakorlatba ütköztek, mely előttük nem volt ismeretes. Államférfiaink egyetlen lépéssel akarták megtenni azt az utat, amelyen Széchenyi lépésben haladt előre a távoli cél felé. Mivel azonban a jövevényeknek követeléseik is szokatlanok voltak, nem volt nehéz elhítenni a meglepett hatalmakkal, hogy a magyarság hátraszorítása Európa kormányainak közös érdeke. Mikor a tragédia bekövetkezett, senki sem vette észre, hogy a sok megtört lélek között Széchenyi lelke tört meg elsőnek, és hogy az ő tragédiája talán azért volt a legnagyobb és a legfájdalmasabb, mert meg volt győződve arról, hogy az ő politikájával célhoz lehetett volna jutni.

Az 1867-i kiegyezés megalkotói abban a keretben keresték a magyar nemzet érvényesülését, amelyet egy államjogi kodifikáció megengedett. Az elgondolás nem volt helytelen, mert ha Deák Ferenc államférfiúi bölcsesége nem is hódított világokat, de ajtót nyitott a világ felé, annak kulcsát pedig a nemzetnek adta át. A magyar közvélemény azonban az 1848-i sikertelen kísérletek után megnyugodott abban, hogy a külügyek

intézésének terhét Bécsben vállalták el és nem használta ki azokat a lehetőségeket, amelyeket a kiegyezés a külső nemzetekkel való érintkezésben biztosított. A külvilággal való érintkezéstől elszokva, lassankint csak a maga dolgaival foglalkozott és megfeledezett arról, hogy a világ nagy és hogy a világ nemzetei között való érintkezés a nemzeti lét alapjait erősíti meg, melyeknek megszilárdítására éppen a testvértelen magyar nemzetnek annyira szüksége volt. Mohács óta szakadatlanul az idegen hatások ellen küzdvén, boldognak érezte magát, hogy azoktól megszabadult és hogy határai között önmagának élhetett. A közoktatásügy az idegen kormányzat abszolútizmusa után belüggé lett, amelybe idegennek nem volt beleszólása többé; azt most magyarrá és nemzetivé alakíthatta át.

Szép és nemes gondolatok megvalósításában azonban nem mindig dolgozott szerencsés eszközökkel. Nem számolt azzal, hogy amíg nemzetiségeinket a közös érdekek, a százados együttélés, a természet és a fejlődés törvényei a magyarsághoz közelebb hozták, addig a magyarság távol tartotta magától és idegen kormányok felé terelte őket, azok pedig egy vesztes háború eredményeként a magyar államnak mindazokat a területeit elszakították, amelyeket a magyarsággal vegyesen a nemzetiségek laktak. Iskoláinkból kiküszöböltük a német nyelvet, amelynek a multból csak rossz emlékei maradtak meg; ugyanakkor hátraszorítottuk, mert nélkülözhetőknek véltük a modern nyelveket, aminek a török uralom alól felszabadult, addig maradásban élt balkáni nemzetek az ellenkezőjét tették; észre sem vettük, hogy ennek folytán a világban lassankint ismeretlen tényezővé lettünk, amelyet semmi és amely senkit sem érdekelt. Jogi oktatásunk a béke éveiben nem gazdagodott a nemzetközi jog tanításával és művelésével, hanem a helyi szükségleteket kielégítő tételes jogtudomány, a büntető-, kereskedelmi és magánjog ismeretkörére szorult össze. Az elszakított területeknek az elszakítás idején már csak olyan jogászai maradtak, akik a tételes jogtudományban voltak járatosak, míg velük szemben egy nemzetközi jogilag megalapozott rendszer bontakozott ki, melyet a szomszédos országok szakemberei kellő felkészültséggel és az európai közjog munkálataiba bekapcsolódva, szerencsés összeköttetésekkel az európai jogrend szervez alkatrészévé tettek. Ugyanígy hanyagoltuk el az európai jogtörténetet, s ezáltal fiaink előtt éppen annak a modern Európának államrendje vált ismeretlenné, melyben a magyar államnak is el kellett helyezkednie. Végül a nemzet életerejét véltük megerősíteni azzal, hogy a világtörténelem tanítását fölöslegesnek tartottuk és az egész vonalon megelégedtünk a magyar történelem tanításával azért, mert a dualizmus korában könnyebbségnek hitük azt, hogy világtörténelem címe alatt német tudósoktól írt könyvekből átdolgozott német történelmet adjunk. A magyar államnak az elmúlt századokban kiterjedt külpolitikai összeköttetései voltak, azoknak ismeretét azonban csak a nyugati és

az általános európai történelem fáradságos művelése útján lehetett megszerezni; csak így lehetett volna az általános emberi és európai fejlődésbe illesztett, a nemzetre tanulságos és nevelő hatású, a multban valóságosan betöltött szerepéhez méltó, szélesebb történelmi szemlélet alapjait lerakni.

A dualizmus korának ez a nemzetet akaratlanul elszigetelő folyamata egyszerre idejétmultnak és végzetesnek tűnt fel akkor, amikor tételes jogászaink meglepetésére a tételes tudomány tételeit egy új politikai evolúció hullámai készültek elsodorni. Ugyanezt mondhatnánk a nemzetközi jogban is, amely a háború óta fontos változásokon ment át, de megelégszünk egy hozzánk közelebb eső példával; azzal a törekvéssel, amely a kettős monarchia két államából egy állámot kívánt alkotni és abban a magyar államnak éppen akkor szánta egy szűkre szabott közigazgatási terület szerepét, amikor az európai átalakulás hullámai a monarchia határaihoz értek.

Ezen a ponton emelkedett ki annak szükséglete, hogy a magyar állam alapja a magyar nemzet életerőinek szabad érvényesülése, az európai nemzetek társaságába való beilleszkedés útján biztosíttassék.

A huszadik század elején azonban természetsszerűleg még csak általában politikai és annak keretében is csak állampolgári nevelésről, a közvélemény általános politikai képzettségének emeléséről lehetett szó, mert a külső államokkal való foglalkozás a kialakult gyakorlat folyamán a bécsi kormánykörök-nél áthághatatlan akadályra talált. Ezért indult meg abban az időben az állampolgári nevelés mozgalma, melyet a háború háttérbe szorított ugyan, de amely azóta ismét előtérbe lépett és a külpolitikai nevelés szükségességével erősödve áll előttünk. Annak idején, Angliából visszatérve, az angolországi történettánnítás és állampolgári nevelés irányait és módszereit ismergetve, az angol nemzetnek ezen a téren kifejtett munkáját állítottam fel mintaképül.¹

Nem sokkal azután a világháború Európa népeit két táborra osztotta ugyan, de lassankint kétségtelenné vált, hogy bármiként végződik a háború, a magyar állam kormányzati függetlenségét a külső kapcsolatok fogják biztosítani.

Apponyi Albert gróf akkor még nem sejtette, hogy egy magyar békeideigáció elnökeként neki kell majd a művelt világ elé terjeszteni a történelmi magyar nemzet védelmének követelményeit egy oly beszédben, amely a világtól való elzárkózás és a nemzetek társaságából való kikapcsolódás folytán egy ismeretlen halott védőbeszédének látszott. 1915 január 26-án tartott első külpolitikai tárgyú előadásában került szóba első ízben „a magyar nemzet természetsszerű elhelyezkedése a világ-

¹ Horváth Jenő: Történettánnítás és állampolgári nevelés Angliában. (Magyar Társadalomtudományi Szemle VII., 207—220. l.)

politikában“, amit előadásának címül választott.² Bevezető szavai ugyanazt a gondolatot tükrözték, amely Szemere Bertalannak, az 1849-i magyar kormány miniszterelnökének eszébe jutott akkor, amikor a nagy megpróbáltatás után az eseményeken elgondolkozott: mindketten a külpolitikai szempontoknak a magyar köztudatban való hiányát érezték és abba való bevitelét követelték. Apponyi akkor még a győzelem reményében mondotta, hogy a magyar nemzet létfeltételét földrajzi helyzete oly nagy mértékben biztosítja, hogy szabadon csatlakozhatik oda, „ahol biztonságunknak, nemzeti egységünk kifejlődésének és nemzeti függetlenségünk fenntartásának legerősebb biztosítékait találjuk“. Mikor öt évvel azután a szövetség és társult hatalmak előtt a magyar béke delegáció elnökeként a békefeltételeket átvette, az ő lelkére is egy nagy katasztrófa árnyéka nehezedett. A trianoni béke arénájából hazatérve, mégsem engedte át magát Szemere szomorú melankóliájának, hanem Széchenyi társulási eszméjéhez visszatérve, ő is társaságot alapított azzal a céllal, hogy a nemzet külpolitikai nevelését munkába vegye. „Az események minket a vízbe dobtak, mielőtt úszni tanultunk volna“, állapította meg a helyzetet, de nyomban hozzátette, hogy „a magyar nemzetnek össze kell szednie összes természeti adományait, egész politikai géniuszát, hogy azt ezen a területen is érvényesíteni tudja, mégpedig a legnehezebb és a legdöntőbb körülmények között“. Ezért tűzte ki az említett társaság céljául „nemcsak a külügyek iránti érzék ébrentartását, hanem azoknak a tanulmányoknak szervezését és irányítását, amelyek szükségesek arra, hogy a magyar intelligenciának hivatott része ennek a tárgynak tudományos alapjaival megismerkedhessék“.³ Így alakult meg 1920 április 18-án, közvetlenül a trianoni szerződés aláírása előtt, a *Magyar Külügyi Társaság*, amelynek a magyar béke delegáció elnöki tisztéről lemondott Apponyi gróf halála napjáig elnöke maradt.

Ezzel a célkitűzéssel Franciaország példáját követte és megelőzte Németországot, amelyek közül az első 1871-ben, a második pedig 1921-ben szabad főiskolát alapított a külpolitikai vonatkozású tanulmányok részére. Franciaország az 1871-i frankfurti békeszerződés után a nemzetközi életben hátraszorítva érezte magát. Abban a feltevésben volt, hogy ha újra vezető tényező kíván lenni benne, akkor komoly munkához kell látnia és minden alkalmat meg kell ragadnia, hogy minél jobban megismerje és a közügyekben való részvételre hivatott fiaival minél jobban megismertesse az európai államrend történelmi felépítését, földrajzi szerkezetét, gazdasági viszonyait, nemzetközi jogi konstrukcióját. Így jött létre a párizsi *École libre des sciences politiques* főiskola, melynek munkaköre a

² Apponyi Albert gróf: A magyar nemzet természetszerű elhelyezkedése a világpolitikában. A Hadsegélyző Bizottság által rendezett előadások során tartott előadás. Budapest, 1915.

³ Beszéd a Magyar Külügyi Társaság alakuló gyűlésén, 1920 április 18-án. (Külügyi Szemle I., 8. l.)

következő szakokra tagolódik: a főiskola célja a közélet terére lépő férfiak politikai képzése lévén, szakszerűen előadatnak ott a politikai, közigazgatási és külkereskedelmi tudományok. Minthogy a főiskolának minden 18 évet betöltött francia tagja lehet, nem lehet azt mondanunk, hogy a diplomáciai szak pusztán a hivatásos diplomáciai pályára készít elő, hanem külpolitikai szakismereteket nyújt mindenkinek, akinek a közéletben azokra szüksége lesz. Ezért találjuk a diplomáciai szak tanulmányai között a diplomáciai történelem beható tárgyalását, a politikai és alkotmányrendszerek ismertetését, a külkereskedelmi politika rendszereinek összehasonlítását, a gazdasági és politikai földrajzot, végül a modern nyelvek tanítását. Mint-hogy Franciaországnak hivatásos diplomatákat képző akadémiaja nincsen, bizonyos feltételek mellett, vizsgapályázat alapján, minden francia állampolgár számára nyitva áll a felvétel lehetősége, amelynek feltételeit az említett főiskola évről-évre közzé szokta tenni.

Senki sem kételkedik abban, hogy az 1871-től 1920-ig eltelt félszázad alatt e főiskola nemcsak a közéletben szerepet vitt franciák tízezreit látta el a megfelelő külpolitikai szakismeretekkel, hanem a vezető állásokban elhelyezkedő tanítványok légióival Franciaországot az 1871-i békeszerződés mélypontjáról az 1920-i békeszerződések tetőpontjára emelte és ezzel mindennél hathatósabb bizonyítékát adta annak, hogy az intézményre a francia nemzetnek égető szüksége volt és hogy Franciaország az iskolának hasznát vette. Évtizedek óta számtalan külföldi, a háború óta sok magyar hallgató iratkozott be ide, s ezeknek egy része magyar külügyi szolgálatba is került. Bár magyar szempontból aggályos lehet az, hogy a magyar hallgatók idegen és nem egyszer a magyar érdekekkel ellentétes előadások hatáskörébe kerülnek, de másrészt nem kicsinylendő az, hogy a nemzetközi politika mai középpontjában szerelesebb ismeretkőrré tesznek szert, mint amilyent itthon szerezhetnének, mert nálunk sajnálatosan éppen azoknak a nemzetközi természetű ismereteknek szakszerű előadása és művelése hiányzik, amelyeknek elsajátítása végett a magyaroknak idegen országba kell menniök.

Ugyanezt a hiányt kívánta pótolni Németországban az 1921-ben Berlinben alapított *Deutsche Hochschule für Politik*, amely a párizsi főiskolának német szempontból működő párjakép tekinthető. Itt is a diplomáciai történelem, a politikai földrajz és a nemzetközi jog tanulmányozása az a hármasság, amelyet a külpolitikai nevelés alapjának tekinthetünk, azzal a különbséggel, hogy a nemzetközi jog elsajátítását a hallgatók az egyetemeken végzik, ahol megfelelő tanszékek, gyűjtemények és szemináriumok találhatóak. A német főiskola külön szakosztályt állított a külföld megismertetésére, s ott külön intézményben folynak a háború óta divatos lett *Auslandstudie* gyakorlati és elméleti munkálatai. Németország határo-

zott előnybe került Franciaországgal szemben, mert a német egyetemek a háború befejezése után teljes mértékben átértették a vesztes háború folytán előállott helyzetet; tanmeneteiket mindenütt kiegészítették a nemzetközi jellegű tárgyakkal, azoknak rendszeres előadását és hallgatását kötelezővé tették, a tanszékek mellett szakkönyvtárakat és kutató helyiségeket rendeztek be. Másfél évtized óta már könyvtárakra terjedő halmaza jelent meg azoknak a munkálatoknak és doktori értekezéseknek, amelyekben a német fiatalság a nemzetközi kérdéseknek egész tömegével foglalkozott. Alig kétséges, hogy a német egyetemeknek a német nemzeti érdekek mellett való síkraszállása a szükségletekről való gondoskodás egyetemesége a jövő alakulásában nem marad hatás nélkül.

Ma már az angolok, amerikaiak és olaszok is inkább a német, mint a francia példa után indulnak és egyetlen szakiskola helyett a felsőoktatás egészét igyekeznek a nemzetközi életben való fokozottabb érvényesülés szolgálatába állítani. Angliában és Amerikában az ilyen munkát végző egyetemek mellett megfelelő társaságok alakultak, amelyekben az idevonatkozó kutatások eredményeit mutatják be. Ilyen például a brit külügyi hivatal székhelyén alakult londoni *Royal Institute for International Affairs*, amelynek az öt világrész angol közvéleményére kiható előkelő munkássága talán az egész világ külpolitikai érdeklődésének középpontjában áll.

Az előadottakból mindenekfölött az a benyomás nyerhető, hogy e nemzetközi és külpolitikai jellegű tanulmányok fellendülése a nemzeteknek közös szükséglete. Feltehetőleg tehát a mai világrendben kell annak okát keresnünk, hogy a nemzetek versenyeznek egymással azért, hogy magukat külpolitikai szakismeretekkel felvértezve, maguk részére az érvényesülésnek minél fokozottabb mértékét biztosítsák.

Amint hogy valóban így is van. A Nemzetek Szövetségének a békeszerződésekkel szerencsétlenül egybeforrasztott alkotmánylevele a valóságban nemcsak annak a genfi szervezetnek az alkotmánylevele, amely többször hív ki maga ellen jogos kritikát, mint amennyi politikai sikert a világ békéjének biztosítása körül felmutat, hanem a nemzetközi együttműködésnek is helyesen elképzelt, de helytelenül megvalósított statútuma. A Nemzetek Szövetségének eszméjét az angolszász népek politikai felfogása termelte ki, alapja pedig a helyes kiegyenlítés és kiegyenlítődés, ellenben a genfi szervezet állandó merevséget mutat és az egymással szembeállított erőket merevségénél fogva a helyes kiegyenlítés és kiegyenlítődés felé vinni képtelennek mutatkozik. Angolszász felfogás szerint a nemzetközi élet és a nemzetközi politika nem háborúra, hanem a békét és nyugalmat biztosító megegyezésre vezető nemes vetélkedés, amely együttműködés útján az emberi társadalom rendjének tökéletesebb formái felé vezet. Innen van az, hogy ugyanakkor, amikor a genfi szervezet a kiábrándulás érzelmét kelti fel azok-

ban a népekben, amelyeknek égbekiáltó szenvedései fölött behúnyt szemmel napirendre tér, az angolszász népek rendületlen bizalommal kitartanak a népszövetségi gondolat mellett, mert meg vannak győződve arról, hogy a nemzetközi együttműködés az egyetlen mód arra, hogy az emberiség részére a béke és nyugalom tartósan biztosítható legyen. A népszövetségi politika tehát kellő módosítás útján szerencsés módja lehet a nemzetek megbékülésének. Appony Albert gróf, aki ennek a gondolatnak hódoló, elszánt harcosa volt, nemzetének jól felfogott érdekében a népek egyetemes közvéleményének megnyerésével akarta megszerezni és a népek hozzájárulásával kívánta megszilárdítani azt a diadalt, amely a magukat elszigetelő embereknek és népeknek nem szokott osztályrészük lenni.

Azért voltam bátor a fentieket elmondani, mert a népszövetségi munkálatok között a nemzetközi jellegű tanulmányköröknek egész sorozatával találkozunk.

Magyar szempontból egyike a legfontosabbaknak és nálunk a legismertebbeknek a kisebbségi kérdés tanulmányozása. Nem új ez a kérdés a magyar tudomány történetében sem. Egy negyedszázaddal ezelőtt magam is követeltem ennek művelését abban az irányban, hogy a magyar állam sorsának biztosítása végett annak népeit megismerjük.⁴ A nemzetiségi kérdés magyar irodalma terjedelmes volt a múltban is, de mai szemmel tekintve sohasem volt kimerítő és nem volt az, ami a mai szükségleteket és igényeket kielégítené, mert a magyarországi nemzetiségek megismerésével, kultúrájukkal, irodalmukkal és művészetükkel keveset foglalkoztunk. Mi magyar történelmen mindig a magyarság történetét, magyar irodalmon mindig a magyarság irodalmát, művészetén mindig a magyarság művészetét, magyar politikai fejlődésén mindig a magyar pártküzdelmeket értettük. Ez nemcsak erősen hiányos és egyoldalú volt, mert egyrészt létező dolgokat nemlétezőknek tekintett, másrészt a magyar állam egyetemes megismerésének és megismertetésének útjában állott, hanem idegeneknek engedte át azt a meg nem engedhető kiváltságot, hogy magyar állampolgárok protektoraivá tehessék meg magukat. E protektorátusban azután arra kerestek jogcímet, hogy a magyar állam egyes lakosságú területeit idegen államokba kebelezék. Mikor a trianoni szerződés folytán a magyarság egyharmadrésze saját hazájában nemzetiséggé lett és kisebbséggé alakult, mi magunk kerültünk azon taktikai szükségletbe, hogy az ő szabad fejlődésüket biztosítsuk, az ő magyar történelmüket, irodalmukat, művészetüket és politikai küzdelmüket az elhallgatással szemben kiemelve a világ elé vigyük. Minthogy a nemzeti kisebbsé-

⁴ *Horváth Jenő: Nemzetiségeink művelődéstörténete. Békefi-Emlékkönyv. Budapest, 1912, 38—43. l. — Magyarország és a nemzetiségi kérdés 1815—1920. Budapest, 1920. — A nemzetiségi kérdés bibliográfiája. I. A nemzetiségi kérdés 1918 előtt. Budapest, 1922. — A magyarországi nemzeti kisebbségekre vonatkozó programok, törvényjavaslatok, törvények és rendeletek 1827—1920. Budapest, 1920.*

ségek jogait védő nemzetközi szerződések a Nemzetek Szövetségének védelme alá helyeztettek, a törvényes keret is megvan ahhoz, hogy ezeket a tanulmányokat kifejlésszük és az elszakított magyarságnak a világ közvéleménye útján védelmére és támogatására siessünk, amire Genfben alkalom nyílik, csak élni kell az alkalommal. Mindnyájan emlékezünk még arra, milyen eredményesen kezdette meg az idevonatkozó kutatásokat 1918 végén a *Területvédő Liga*, mint alakult meg a *Szociográfiai Intézet*, mint jött létre az *Allamtudományi Intézet* mintaszerű gyűjteménye és mint igyekszik ezeket a tanulmányokat a kor követelményeinek és a magyar nemzet igényeinek megfelelően, az egyetemekkel kapcsolatban megalkotandó *Kisebbségi Intézet* útján megszervezni Teleki Pál gróf, volt miniszterelnök és egyetemi tanár.

A kisebbségi kérdés tanulmányozása kétségtelenül a legkönnyebben járható út a mi fiatalságunk előtt arra, hogy magát kellően kiképezve, a magyarságnak a nemzetközi viszonylatokban megértő barátokat szerezzen; de senki sem kételkedhet abban, hogy ezt csak akként érheti el, ha megtanulja azokat a nyelveket, amelyeken a nemzetek egymás között érintkeznek.

Mi a modern nyelvek elsajátítása dolgában egészen sajátos felfogásban élünk. Mindenekelőtt azt hisszük, hogy az sokkal kisebb szükséglet, mint amekkora a valóságban; azután úgy véljük, hogy néhány száz szónak a szótárból való kikeresésével célhoz értünk; ha pedig néhány elavult színdarab cselekvényének aprólékos részleteit emlékezetünkben nagynehezen megtartottuk, amelyekről az illető nemzet szakembereinek is kevés fogalmuk van, akkor azt hisszük, hogy az idegen nemzet egész kultúrájának ismeretében illetékes tényezők lettünk. Óriási fontosságú pedagógiai feladat a modern nyelveknek minél eredményesebb tanítása olyan elszigetelt nyelvű és idegen nyelveket beszélő nemzetek jóindulatára utalt népnél, mint amilyen a magyar. A nyugati nagy nemzeteknek ilyen irányú felkészültsége, beláthatatlan sorozatú kiadványaik, tanításuk és tanárképzésük magukban is megérdemlik, hogy beható és szakszerű tanulmány és megfontolás tárgyává tegyük őket, mint olyan nép, amely nemének testvértelen ágaként egy ellenségeitől kijelölt kis területen, állandó fenyegetések között, senkitől meg nem értett nyelven önvérének sírja el jogos panaszait. Mi más lehet ez ellen az orvosság, mint az, hogy a nagy nemzetek nyelvét elsajátítsuk, őket és kultúrájukat megismerjük, közöttük elvegyüljünk és általuk megismerve és megbecsülve, ott szerezzük meg a magyar nemzetnek az elismerést, igazságot és biztonságot, a nyugodt jövő és megélhetés zálogait, ahol a magyar nemzet sorsa és a magyar kérdés a nemzetek asztalánál szóba kerül. Nekünk semmi akadálytól sem szabad visszariadnunk abban, hogy a nemzetek társaságában a mi fiaink legalább azzal a képességgel jelenhessenek meg, hogy érintkezni tudja-

nak más nemzetek fiaival. Ezen a ponton már nem arról van szó, hogy egy beláthatatlan fontosságú állami szükségletet kellően kielégítsünk, hanem arról, hogy ez a szükséglet a nemzetre nézve minden körülmények között megmarad és kielégítése vagy ki nem elégítése a mai magyar nemzeteket fogja mérlegre tenni azok előtt a jövődó magyar nemzetdékek előtt, amelyekre a mi eljárásunk eredménye folytán jobb vagy rosszabb sors következik.

Semmiestre sem téveszthetjük szem elől azt, hogy a modern nyelvek elsajátítása külpolitikai szempontból nem végcél, csak eszköz és hogy fontossága pusztán abból áll, hogy a magyarság az ellene irányított fegyverekkel szemben, megfelelő vértet hiányában, tehetetlen áldozat lesz. Még mindig hátra van azonban az, amit az elsajátított nyelveken a nemzetközi viszonylatokban mondanunk kell; hátra vannak a viták, a megnyerendő vagy kilátástalan mérkőzések.

A külpolitika nagy harcait jelenleg a nemzetközi jog terén vívják. Ez abból is kitűnik, hogy alig van tudomány, mely a közelmúlt időkben annyit haladt volna, mint a nemzetközi jog. Ma már külön akadémiaja, főiskolai tagozatai, világszerte kutató intézetei vannak, melyekből a világpolitikának új meg új harcossai új meg új felkészültséggel vonulnak a nemzetközi élet harctereire.

Erre nekünk hosszú időn át semmi szükségünk nem volt. 1848 előtt a magyar állam a maga jogait a Habsburg-Birodalom keretei között igyekezett kivívni és intézményesen biztosítani; azzal, ami ezeken a kereteken kívül, a nagyvilágban történt, a bécsi kormányzat foglalkozott. Még akkor sem lehetett megfélemlő az a felfogás, hogy a nemzetközi jogot a jogbölcészettel kapcsolják össze, mert ez a fogalmak félreismerésén alapult és csak kezdetleges szükségletet elégíthetett ki. Az a tudomány szak ugyanis, amelynek a jogbölcészettel kapcsolatai lehetnek, a népeknek pusztán természetes, bölcséletileg taglalható joga, mely franciául *droit des gens* nevet visel és amelyet ma talán az alkotmányos rendszerek genealógiájának és jelen állapotának ismeretével pótolhatnánk. Az viszont, amit ma nemzetközi jognak hívunk, franciául *droit international*, tehát nem annak kutatása, hogy az embernek és az emberek társaságának melyek lehetnek az őket megillető sajátosságai és természetes jogai, hanem a politikailag kialakult nemzetek egymással szemben kialakult jogrendjének tételes szabályozása. Ez pedig alapvető különbséget jelent, mert amíg a magyar jogászok a nemzetközi jogot a jogbölcészettől függetlenül tanulták, addig a magyar nemzet a nemzetközi jog harcosainak jól megszervezett frontjával került szembe és Csonka-Magyarország a nemzetközi jog nagy kérdései körül vívott olyan küzdelemben ébredt fel, amelynek körvonalai csak a világháború körvonalai vetélkedhetnek.

Igen helyes az az elgondolás, hogy az egyetemekkel kapcsolatban felállítandó *Kisebbségi Intézet* vezetését és irányítását a nemzetközi jog professzora venné át, mert a kisebbségi jog szerves alkotórésze a nemzetközi jognak. Minthogy azonban a kisebbségi jogot ma már külön tudományos intézetek és folyóiratok művelik, egyrészt figyelemmel kell lennünk arra, hogy a nemzetközi jog mezőj aránytalanul szélesebbek és nagyobbak lévén, ne azonosítsuk egymással a két tudomány-szak fogalmi körét, másrészt pedig meg ne feledkezzünk arról, hogy a nemzetközi jognak a kisebbségi joggal nem találkozó nagyobbik területén éppen a magyar állam nemzetközi viszonylataiban olyan életbevágó kérdések visznek nagy szerepet, amelyeknek mellőzése a magyar érdekek szolgálatát megrövidíthetné. A magyar állam nemzetközi elhelyezkedésének egész statutuma kidolgozásra vár még; sem felkutatva, sem kiépítve, sem a nemzetközi és külpolitikai rendszerbe beillesztve nincsen.

Há figyelemmel kísérjük azokat a tanácskozásokat, amelyek a nemzetközi jog kodifikációja körül egy évtized óta világszerte folynak, akkor észrevehetjük azt is, mily óvatosan igyekeznek kiküszöbölni a magyar érdekekkel szembenálló fronton azokat a kérdéseket, amelyekeken éppen a magyar nemzet megmaradása, a magyar állam függetlensége és biztonsága, Magyarországnak az európai államrendbe kedvező vagy kedvezőtlen alapon való beillesztése megfordul. Senki sem kételkedik abban, hogy mivel minden állam és minden nemzet arra törekszik, hogy a nemzetközi jogrendben minél kedvezőbb helyet biztosítson magának, a magyar államra és a magyar nemzetre nézve sem lehet közömbös az, hogy jogaiban épen vagy csónkán, a jövő szempontjából kellő biztonsággal vagy a nélkül, kellően védve vagy védtelenül fog-e elhelyezkedni. Ennek biztosítása sok és kiváló képzettségű magyar nemzetközi jogász munkáját követeli meg; ez viszont megkívánja, hogy ilyen szakembereknek kellő számban való kiképzéséről a magyar kormányzat megfelelő módon gondoskodjék. A kiegyezést követő nemzedékek nem ismerték fel, ennél fogva nem is értékelték kellően azt a nagy haladást, amelyet a nemzetközi jog a 60-as évek közepétől kezdve a külföldön tett, mert a külső kapcsolatok ügyeit a közös kormányzat intézvéen, a magyar közvélemény előtt a magyar állam belső ügyeivel való foglalkozás ki-elégítőnek mutatkozott. Amióta minden jogi védelemtől megfosztva, magunkban álló vádlottként jelentünk meg a hatalmak előtt, hogy egy rólunk és nélkülünk megalkotott ítéletet összes következményeivel magunkra vegyünk, azóta nem lehet kétséges az, hogy Franciaország 1871-i és Németország 1921-i példája nyomán minden rendelkezésünkre álló eszközök meg kell ragadnunk arra, hogy a nemzet érdekeit védő jogi felkészültséget biztosítsuk.

Ugyanez a helyzetük a történettudományoknak is. A magyar történetírás az európai történetírásnak egyik legfejlettebb

és legmagasabb színvonalú ága, teljesítményei azonban a külföldön ismeretlenek, mert egyrészt csak magyar nyelven ismerhetők meg, másrészt pedig azért, mert helyi érdekűek.

El van hanyagolva a világtörténelem. Ennek okát viszont abban kell keresnünk, hogy a világtörténelmet a dualizmus idejében a nemzeti történelemtől különvalónak tekintettük, másrészt pedig mint idegen tudományokat idegenektől vett kézikönyvekből dolgoztuk át és ezt az idegen anyagot a nemzet a maga javára értékesíteni nem tudta. Így történt, hogy világtörténeéseink lassankint kihaltak és helyüket magyar történeszek foglalták el; így alakult ki az a téves felfogás, hogy a világ és az emberiség története csak másodrendű érdek. Véletlen műve volt, hogy ugyanakkor, amikor a fiatalság a világ és az emberiség történelmét alábecsülve került az egyetemre, tört be az európai főiskolákba a legújabb kor történetének általános szükséglete. A nyugati országokban már átírták a történelmi tankönyveket és Európa-szerre gosdoskodnak arról, hogy a legújabb kor történetét valamennyi főiskolán kötelező tárgyként adják elő. Németország évi összeállításokban szokta közölni azt, hogy nagyszámú egyetemei milyen mértékben tetek eleget ennek a szükségletnek, mi pedig arról vitatkozunk, hogy a legújabb kor története tudomány-e, és azt hisszük, hogy a legújabb kort a francia forradalomtól kezdve kell tanítani, pedig az egész világon az 1815-i végzésektől kezdve adják elő.

A nemzeti és a világtörténelem összhangba hozása egyike a legfontosabb szükségleteknek, mert amint nem mondhatunk le a nemzeti történelem tanításáról, úgy nem mellőzhetjük az emberiség és a civilizáció fejlődésének történetét sem, mert különben megfosztjuk magunkat annak nagyértékű tanulságaitól és nevelő hatásától, valamint attól, hogy a magyar nemzet multjának az emberiség történetében kellő helyet biztosítsunk, fiainkat pedig a külfölddel szemben készületlenekké tesszük. Hogy a nemzeti és a világtörténelem viszonya hogyan szabályoztassék, arra vonatkozólag Apponyi Albert gróf a lesterelési bizottság 1932 július 11-i ülésén azt a javaslatot terjesztette elő, hogy „a nemzeti történelem mindig az egyetemes történelem keretében adassék elő és igyekezzék a nemzetek eredetében és fejlődésében a nemzetek összetartozását kimutatni”.⁵ Ezt Szemere Bertalan 1851-ben, az 1849-i tragédia tapasztalatai után a következőképen fejezte ki: „Nem tesz a magyar népnek üdvös szolgálatot az, a ki megírván történetét, azt európai szempontra nem emeli fel s ez által a nemzetet is mintegy magával nem váltja ki azon szűk horizontról, melybe sülyedt azon hosszú időszakban, midőn hazai, de nem európai életet élt.”

Hogy e két nyilatkozatot nem egyéni elgondolás, hanem leiszűrt tapasztalatok sugallták, arra vonatkozólag keserű emléke marad elszigeteltségünknek egyrészt az az állítás, amellyel a

⁵ Horváth Jenő: Nemzeti és világtörténelem. (Külügyi Szemle IX., 353—356. l.)

békekonferencián érveltek, hogy a magyar elszigetelt, a többi nemzetekkel nem társuló, gyűlölködő nép, amelynek Ázsiába való visszatelepítése kívánatos, másrészt az a támadás, hogy tankönyveink gyűlöletet hirdetnek az európai nemzetek ellen, amelyektől a magyar távoltartja magát.⁶ A magyar történet-tudomány hivatása tehát, hogy a magyar állam és a magyar nemzet történelmét a világ és az emberiség történelmében méltó helyre illessze be, arról a világot és az emberiséget kellő formában tájékoztassa és annak elismerését másoktól is megkövetelje.

Nem kívánhatjuk, hogy a mai világ politikai rendjét megismertető és helyes külpolitikai tájékoztatást nyújtó tudomány-szakok, a politikai és gazdasági földrajz, a nemzetközi jog, a legújabb kor történetének előadása végett külön főiskolát szervezzünk, mint Franciaországban és Németországban. De amikor ennek pótlására 1920-ban, a Magyar Külügyi Társaság kebelében, a *Külügyi Szemináriumot* megszerveztük, a legsürgősebb szükségletet igyekeztünk a lehetőség szerint kielégíteni. Az ott évente tartani szokott szakszerű előadások hallgatóinak száma szerencsésen állandósult és ma már ez a szabad főiskolának számítható intézmény megérdemelné azt, hogy hivatalos köreink forma szerint is elismerjék.

Nálunk teljes tájékozatlanság uralkodik az iránt, hogy külpolitikai vonatkozású ismeretekre kinek van szüksége. A kérdést röviden elintézhetnénk azzal a megállapítással, hogy mindenkinél, mert a magyar állam hosszú századok után ismét függetlenné lett, nemzeti függetlenségét és állami szuverénitását tehát magának kell biztosítania, továbbá mert nem egyedül, nem magyar glóbuszon vagy légüres térben, hanem államok és nemzetek társaságában él a földön.

Mindenekelőtt téves az a felfogás, hogy külpolitikai vonatkozású ismeretekre pusztán a hivatásos diplomatáknak van szükségük, mert a nemzetek a külvilággal nem pusztán a diplomatákon keresztül érintkeznek. De kétségtelen, hogy elsősorban a diplomaták állnak nemzeteik érdekeinek szolgálatában, tehát a magyar nemzetnek a hosszú idegen uralom után egyik legfontosabb feladata, hogy kellő módon gondoskodjék diplomatáinak megfelelő kiképzéséről.⁷

Miután a nemzetközi vonatkozású ismereteknek a felső oktatásban való érvényesítéséről már megemlékeztünk, hozzá kell tennünk azt, hogy a középfokú oktatásban és szabad liceumaink útján az intelligens magyar társadalomban is, ahol az érdeklődőknek egész tömegével találkozunk, gondoskodni kell ilyen ismeretek terjesztéséről. Itt kell megemlítenünk a nevelőintézeteket is, amelyek ugyan többnyire megelégednek a tájékoztatás feladatával, de sokat lendíthetnének a dolgot, ha kö-

⁶ *Horváth Jenő*: Tankönyveink a háború alatt és után. Jelentés a Carnegie-Alap részére. (Magyar Paedagogia XXXV., 12—29. l.)

⁷ *Horváth Jenő*: A külügyi képzésről. (Külügyi Szemle X., 249—252. l.)

zépiskolai oktatásunk jobban felkarolná a modern nyelvek behatásos gyakorlati tanítását, ki nem épített nevelési rendszerünk pedig nagyobb mértékben előmozdítaná a társadalmi szokások, izlés, modor elsajátítását, a művészi érzék fejlesztését.

A kiegyezés korának első vallás- és közoktatásügyi minisztere, Eötvös József báró, látván azt, hogy középiskoláinkat nem volna könnyű dolog kiemelni abból a munkakörből, melyet a tanmenet előírt nekik, olyan intézetre gondolt, amely a nevelésügyi mozzanatoknak nagyobb figyelembevételével egy színvonalon áll a külföld hasonló intézeteivel. A tervet abban az időben a paritás okolta meg, ma viszont rendszerint azt hangoztatják, hogy az angol nevelési rendszer átültetése volna kívánatos. Nem volna érdektelen feladat, ha valaki megírná ennek az időnkint visszatérő követelésnek a történetét, bár attól tartok, hogy a követelésnek inkább varázsereje van, mint gyakorlati jelentősége. Tanulmányaim egy részét magam is Angliában végezvén, amiről szakszerű tanulmányokban számoltam be,⁸ úgy látom, hogy a test nevelése és az angol szellem az, aminek átültetésére leginkább gondolni szoktak, nem pedig a tanmenetre, aminek átültetéséről alig lehetne szó. Ilyen körülmények között sokkal helyénvalóbb, hogy a függetlenítés óta erősen homloktérbe lépett állami szükségleteknek kielégítésére, a diplomáciai előképzésnek, a magyar diplomaták gyermekeinek tanításáról való gondoskodásnak, a külfölddel való érintkezésben számbajövő nyelvek és szokások elsajátításának lehetővé tételére gondoljunk, amikről a nyugati államokban mindenütt gondoskodnak.

Ugyanennek a külpolitikai nevelésnek a szükségessége mutatkozik a magyar társadalom szélesebb rétegeiben is, mert ma már alig van olyan kérdés, amelynek nemzetközi vonatkozásai ne volnának. Évről-évre szaporodik azoknak a száma, kiknek saját hivatali vagy üzletbeli elfoglaltságukban lépten-nyomon szükséges a megfelelő tájékozódás; még nagyobb azoknak száma, kik külföldre utaznak vagy a külfölddel kapcsolatban állanak; még nagyobb azoké az idegeneké, akik Magyarországot felkeresik. A helyes tájékozódás a külföldön és a megfelelő érintkezés a hozzánk jött idegenekkel általános és nem jelentéktelen szükséglet. Kevesen tudják például azt, hogy a művelt idegen maga szereti levonni a látottakból és hallottakból a következtetéseket; az ő következtetései tehát sokkal értékesebbek akkor, ha rájuk bízunk azokat, mint ha mindenáron arra törekszünk, hogy valaki saját belátása ellenére higgye el azt, amit megérteni nem tud és amit nem egyszer talán megérteni sem igen lehet. Nagy segítségére lehet ebben a tekintetben a magyar társadalomnak a sajtó, de csak akkor, ha mellőzvéen a gonosztevők és gonosztettek olyan leírásait, amelyeneket a kül-

⁸ Horváth Jenő: Angol közoktatásügyi tanulmányok. I. kötet. Az angol közoktatásügy fejlődése és irányelvei. Gyula, 1908. — A tanárképzés ügye Angliában. Szolnok, 1909.

földi sajtó rövid hírekben közöl, a magyar társadalom gazdasági, értelmi és etikai színvonalának emelésével foglalkozik. Ki kell emelnünk azokat a mozzanatokat, amelyek bennünket a világgal és az emberiséggel összekötnek és azokban a magyar államnak és nemzetnek megillető helyet biztosítanak. Ha mindez meg nem történik, nem tudunk kimenekülni abból a fogyatékosságból, hogy a mohácsi vész óta függetlenségünkkel együtt azt az érzéket veszítettük el, amely visszavezet bennünket az érvényesüléshez.

Ha Széchenyi közöttünk járna, szokott kíméletlenségével tárná fel azokat a hibáinkat, amelyek a haladás útját elzárják előttünk. Több társas érzéket követelne tőlünk, mert kifejezett egyéni érzékünk lehetetlenné teszi az egészséges együttműködést. Több altruizmust követelne és több szeretetet. Azt mondaná, hogy nem az a művészet, mennyire tudunk elmenni a lemondásban, mennyire tudunk elszakadni a külvilágtól és kikapcsolódní az emberiség közös munkájából, mennyire tudjuk felégetni a hidakat magunk és a külső nemzetek között, mennyire tudjuk felfűjni a jelentéktelen dolgokat és leszállítani a nagy dolgok fontosságát, hanem hogy azt a helyet, amely a nap alatt megillet bennünket, a magyar nemzet mennyire tudja elfoglalni a nemzetek társaságában. És ha pillanatnyilag előre tekintünk, magunk is beláthatjuk, hogy ha magas célok elérését tűzte maga elé a nemzet, akkor azoknak elérését csak megfelelő felkészültséggel fogja biztosíthatni. Senki sem kételkedik abban, hogy milyen jó volna megmaradni abban a szobában, ahol mint kis gyermekek zavartalanul boldogok voltunk, milyen jó volna mindig magunk mellett érezni azokat, akiket szerettünk és akik a szél fuvallatától is megőriztek bennünket. De amint az egyes embert az élet viharába taszítja ki a kérlelhetetlen sors, úgy a nemzetnek is tudnia kell, hogy külön glóbusza nincsen, hanem a népek harcterén áll, úgy, amint mi állunk, egyedül és védtelenül. Hogy ebben a védtelenségében pótolni törekedjék azt, amit a megelőző nemzedékek elmulasztottak, ez a nemzetnek talán legfontosabb érdeke, mert a jövő magyar nemzedékek ezt fogják számonkérni tőle.

HORVÁTH JENŐ.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Ratio Educationis rediviva.

Minden előkészület megtörtént már ahhoz, hogy a közel jövőben — valószínűleg 1936 elején — tényleg és teljesen életbe lépjen egy olyan magyar oktatásügyi reformintézkedés, melynek fontossága bizonyos mértékig méltóképen hasonlítható Mária Terézia híres tanügyi alapokmányának, az 1777. évi Ratio Educationisnak jelentőségéhez, sőt amely némileg a Ratióban